

TALE I ANLEDNING AV 60 ÅRSJUBILEET FOR NORSK SUVERENITET
OVER SVALBARD 14. AUGUST 1985

Sysselmann, ærede gjester fra nær og fjern,

Vi er kommet sammen her i Longyearbyen for å markere et jubileum for en begivenhet som historisk sett ikke ligger så langt tilbake i tid, men som likefullt markerer en viktig og naturlig del av nordmenns tusenårige tradisjon som oppdagelsesreisende, landnåmsmenn og utforskere av land og hav i nord. Polarområdene har hatt en nesten magisk draging med sitt hvite, stille isøde; med sine storslagne og frostsprengte landskaper; med et dyre- og planteliv i skjør balanse mellom reproduksjon og utryddelse; med karrige kår for kvinner og menn som vil slå seg ned for godt - kår som krever ekstra styrke og ekstra innsats.

Svalbard - "landet med de kalde kyster" - har bevart noe av polarverdenens spesielle draging helt frem til idag, frem til 60-årsjubileet for årsdagen for overdragelsen til Norge av suvereniteten over Svalbard. Den 14. august 1925 ble Svalbard vår nordligste landsdel, og det ble gjort en slutt på de uklare folkerettslige tilstander som gjennom flere hundre år hadde hersket for øygruppen. Mine spesielle lykkeønskninger på denne jubileumsdagen går til de rundt 1200 nordmenn som arbeider og bor her oppe i det høye nord.

Svalbard-traktaten av 1920 kom som kjent i stand som en del av fredsordningen etter den første verdenskrig, og ikke minst som følge av en utrettelig innsats av vår sendemann i Paris dengang, Wedel Jarlsberg.

Allerede i 1907 tok den norske regjering et initiativ for å få i stand en ordning for Svalbard. Forsøkene var forsiktige, og mislyktes. Nye fremstøt ble gjort i tiden fra 1910 og frem til krigsutbruddet i 1914, men heller ikke da ble de norske anstrengelser kronet med hell.

Fra norsk side la man først til grunn at Svalbard burde forbli et ingenmannsland. Men da arbeidet ble tatt opp igjen etter første verdenskrig ble det basert på at én stat skulle få suvereniteten over øygruppen. Dette fant etter hvert gjenklang rundt forhandlingsbordet, også i Paris.

At Norge ble tildelt suvereniteten over Svalbard, hang sammen med flere forhold.

Det var nok en viktig faktor at ingen ønsket at en stormakt skulle overta denne øygruppen, som så lenge hadde vært et "terra nullius".

Andre viktige faktorer var den geografiske nærhet til Norge, og det nøytrale Norges bidrag til de alliertes seier under første verdenskrig. Men spesiell betydning hadde også de historiske bånd mellom Norge og Svalbard.

De gamle islandske annaler beretter om land som ble funnet i år 1194, og Landnámabók sier at det er "fire døger hav til Svalbard nord i Havsbotn". Men trafikken kan ikke ha vært stor; Svalbard synes å ha gått i glemmeboken. I 1596 - fire hundre år senere - ble øygruppen gjenopptaget av nederlenderen Willem Barents - som forøvrig var ute for å lete etter en snarvei til Kina langs Asias ukjente nordkyst. Det var ingen tilfeldighet at det var datidens de store sjøfarende folk - hollendere, engelskmenn, spanioler - som på sine turer nå oppdaget rikdommen i havet rundt Svalbard. Men vi kan også lese at dansk/norske orlogsfartøyer i år 1615 befant seg nord for Kongsfjorden - angivelig for å hevde suverenitet over området på grunnlag av den tids oppfatning av Svalbard som en del av Grønland og følgelig underlagt den dansk/norske krone.

Efter en rik fangst-epoke frem mot år 1700, også med aktiv norsk deltagelse, sank interessen og hvalfangerne ble etterfulgt av de russiske pomorer. Ofte var det klostre langs kysten av Nord-Russland som understøttet russernes fangstvirksomhet. For vel hundre år siden søkte så norske fangstmenn for alvor tilbake til Svalbard og andre arktiske områder, og grunnlaget ble lagt for Norges renommé som ishavsnasjon med erfaringer som helt frem til idag har betydd mye for vår forvaltning og utnyttelse av norske områder i nord. Svalbard har selv fostret en lang rekke legendariske fangstmenn - mange av dere møtte i sin tid kanskje den mest kjente av dem,

Hilmar Nøis, som også ble kalt "Kongen av Sassen Bay" - der han overvintret alene utallige ganger.

Skiftende norske regjeringer har alle sett det som en alvorlig og viktig oppgave å forvalte Svalbard, og vil fortsette å gjøre det. Suverenitetsinnhavelsen er ikke kosmetikk eller etikett, men et forhold som rommer klare realiteter.

På mange måter er Svalbard-traktaten et noe spesielt dokument i internasjonal rett. Samtidig som det generelle utgangspunkt og den sentrale bestemmelse er at Norge har den fulle og uinnskrenkede høyhetsrett over øyriket, setter traktaten en uvanlig ramme for hvorledes denne suverenitet skal utøves.

Traktaten pålegger Norge og Norge alene å administrere Svalbard. Bare norske myndigheter kan gi lover og bestemmelser. Det er således norske myndigheters eksklusive rett å drive myndighetsutøvelse på Svalbard.

Norske myndigheter har en ubestridelig rett til å innføre de reguleringer og gjennomføre de kontrolltiltak som en til enhver tid måtte finne formålstjenlig. Så langt er det ingen forskjell på Svalbard og resten av landet.

Men Svalbard-traktaten knesetter også visse prinsipper for hvorledes Norge skal utøve sin suverenitet over øygruppen. For eksempel skal alle traktatparters skip og borgere ha lik rett til fiske og jakt, til adgang og opphold, med hensyn til beskatning osv.

Jeg vil gjerne her presisere at denne retten til likebehandling ikke gjelder de stater som har tiltrådt Svalbard-traktaten - det er et 40-tall av dem - men privatpersoner og selskaper. Statene har bare et folkerettslig krav på at deres borgere og selskaper ikke blir diskriminert, men får den likebehandling som traktaten forutsetter at de skal ha. De rettigheter det her er tale om gjelder visse typer av økonomisk virksomhet, i første rekke fiske, industri og bergverksdrift.

Traktaten har som kjent også bestemmelser om militær virksomhet på øygruppen. Norge har forpliktet seg til ikke å opprette - eller tillate at noen annen oppretter - flåtebasen eller befestninger på Svalbard. Likeledes må øygruppen ikke nyttes i krigsøyemed. Dette var en sentral bestemmelse på den tid traktaten ble til. Den har ikke tapt sin aktualitet og betydning i dag.

Også på dette punkt har det vært skiftende norske regjeringers politikk lojalt å etterleve de folkerettslige forpliktelser vi i sin tid påtok oss.

Vårt militære nærvær på Svalbard har vært begrenset til det som har vært nødvendig for å kunne etterleve de forpliktelser som suvereniteten over øygruppen pålegger Norge.

Det har vært, og det vil fortsatt være, en overordnet målsetting for den norske regjering å gjøre det som er mulig for at den sikkerhetspolitiske ro og stabilitet i området kan bli bevart. Mange land følger utviklingen i nordområdene. Det gjelder også traktatpartene, som blant andre også inkluderer flere stormakter. Norge er seg sitt ansvar bevisst når vi søker å utforme vår politikk. Den klare linje som Regjeringen har fulgt i sin politikk på Svalbard har bidratt vesentlig til det gode forhold som vi har etablert overfor de øvrige traktatparter. Regjeringen legger vekt på å bevare det gode forhold til de sovjetiske borgere og selskaper som har valgt å drive fast virksomhet her, og til personer og selskaper fra andre traktatpartnere som har foretrukket å gi sin virksomhet på Svalbard en annen form.

I løpet av de 10 år som er gått siden forrige jubileum, har vi hatt en utvikling på Svalbard som vi i det store og hele må ha lov til å karakterisere som meget positiv.

Den lokale administrasjon er blitt styrket vesentlig. Det samme gjelder det sentrale forvaltningsapparat.

Målsettingen har vært å sikre at norske myndigheter vil kunne påse at Svalbard-traktatens bestemmelser og norske lover og forskrifter blir overholdt, samt føre en effektiv kontroll med all virksomhet på øygruppen. Det er grunnlag for å kunne si at dette mål langt på vei er nådd. Som et ledd i bestrebelsen på å fremme en harmonisk utvikling, er utkast til nye lover og regler blitt forelagt berørte personer, selskaper og institusjoner på forhånd, på Svalbard som i riket for øvrig.

Stortinget hadde i vår anledning til å drøfte blant annet vår miljøvern- og forskningspolitikk i de polare områder på grunnlag av en stortingsmelding. Ordsiftet viste at det hersker bred enighet om vår politikk på Svalbard. Representantene tok til orde for et forsterket norsk forskerengasjement på øygruppen, og ga anerkjennelse ikke minst til Norsk Polarinstitutt for det vitenskapelige arbeid som allerede var blitt nedlagt.

Samtidig opplever vi økt forskerinteresse i Arktis også fra andre lands side. Det er både en videreføring av etablerte tradisjoner, og et svar på nye utfordringer.

Det er særlig stigende interesse for geologien på Svalbard. Det er nærliggende å se den i sammenheng med oljevirkosomhet i Barentshavet.

Når Svalbard er blitt en arbeidsplass for mange landsmenn, henger det imidlertid for det alt vesentlige sammen med gruvedriften. På tross av mange negative utviklingstrekk når det gjelder nettopp kullgruvedriften, har norske myndigheter sett det som en prioritert oppgave å holde virksomheten oppe, selv om det har latt seg gjøre bare ved betydelige statlige tilskudd. Norsk kullgruve-drift har bidratt til å opprettholde et levedyktig norsk samfunn i denne vår nordligste landsdel og tjener således også som et eksempel både på aktiv distriktspolitikk og på Regjeringens vilje til å støtte næringslivet i våre nordligste landsdeler. Jeg er derfor glad for Stortingets nylige vedtak om konsolidering av norsk kulldrift på Svalbard.

Offentlige tiltak ville imidlertid ha hjulpet lite uten lokal energi og innsatsvilje. Jeg vil gjerne benytte denne anledning til å berømme dem som ved seig utholdenhet og tro på Svalbards utviklingsmuligheter har frembragt resultater: fangstmenn, arbeidere og ingeniører, forskere og offentlige tjenestemenn.

Store Norske Spitsbergen Kulkompani A/S har gjennom årene preget øyrikets historie og utvikling. Det samme har, som alt nevnt, Norsk Polarinstitutt gjort. Begge institusjoner har tjent norske interesser på en måte de kan være bekjent av.

Myndighetene har selv engasjert seg stadig sterkere i denne vår nordligste landsdel. Det er kommet til uttrykk gjennom vår holdning til kullgruvedriften, gjennom en utbygging av administrasjonsapparatet lokalt og sentralt og gjennom en tilpasning av lover og forskrifter til nye krav. De offentlige tjenester er blitt utbygget. Flyplassen i Longyearbyen var et resultat av økt aktivitet og har på sin side selv lagt grunnlag for ny aktivitet. På slutten av fjoråret ble det etablert direkte fjernsyns-overføring fra fastlandet til Svalbard. Denne forbindelsen vil utvilsomt bidra meget til å knytte øygruppen enda nærmere fastlandet.

Men det skal ikke bestrides at meget fremdeles er ugjort. Det er derfor ingen grunn til å slå seg til ro med det som allerede er oppnådd. Vi må gå videre, i erkjennelse av at Svalbard vil ha en viktig rolle å spille også i årene som kommer.

Ved denne 60 års milepel fornyer vi ønsket om en nær kontakt med hverandre og om et fruktbart samarbeid for å løse felles oppgaver. Vi skal utbygge Svalbard som et levedyktig samfunn, og vi skal ta vare på den enestående og nesten uberørte Svalbard-naturen - som gjør denne øygruppen til en av de aller vakreste deler av Norge.